

Iranian Independent Islamic Human Rights Commission
کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران
انجمن حقوق انسان الاسلامیه فی ایران

حقوق بشر در سایه استثنائگرایی نظامی: تاملاتی در باب تبادل نظر غیررسمی جهانی در مورد
هوش مصنوعی در حوزه نظامی

امور پژوهشی، آموزشی و ترویجی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران

تابستان ۱۴۰۵

توضیحات مقدماتی کمیسیون:

مباحث مربوط به هوش مصنوعی در دنیای امروز از جهت مختلف مورد بحث است. یکی از جنبه هایی که در محافل تخصصی به طور جدی محل توجه و مطالبه است، الزامات و معیارهای حقوقی و اخلاقی است که باید در فرایند ساخت و بهره برداری هوش مصنوعی مورد رعایت قرار گیرد. برخلاف روند مزبور، فعالیت های زیادی چه از سوی دولتها و چه از سوی شرکت های مرتبط با هوش مصنوعی و نهادهای نظامی مرتبط با آنها قابل شناسایی است که سعی دارند حوزه نظامی را استثنا کنند و حال آنکه این عرصه به جهت خطراتی که برای انسان ها و طبیعت در بردارد بیشتر باید تابع موازین حقوق بین الملل بشر و حقوق بشردوستانه و معیارهای اخلاقی قرار داشته باشد.

در همین چارچوب، نوشتار حاضر مورد توجه امور پژوهشی کمیسیون قرار گرفت چرا که گزارشی از یک نشست جدید برگزار شده در ژنو راجع به هوش مصنوعی و کاربرد های نظامی می دهد و اینکه در مباحث این نشست چه نقاط قوت و ضعفی وجود داشته است. نویسندگان نوشتار از جمله کارشناسانی هستند که در دو سازمان غیر دولتی فعال در عرصه جهانی فعالیت می کنند فلذا صرفا دغدغه هایی از نگاه یک دیپلمات رسمی یا یک کارشناس دانشگاهی را بازتاب نداده بلکه نظراتی که در جامعه مدنی مطرح می باشد را نیز منعکس کرده اند. نویسندگان نوشتار، در خلال بحث خود برخی از سندهای مهم موجود در زمینه هوش مصنوعی را که در سطح بین المللی تاکنون به تصویب رسیده، یادآور شده اند اما در عین متذکر گردیده اند که نارسایی های جدی هنجاری و سیاستگذاری در قلمرو هوش مصنوعی و کاربرد نظامی وجود دارد. آنها با این رویکرد مخالفت کرده اند که حوزه نظامی هوش مصنوعی جدا از رعایت الزامات حقوق بشری قاعده گذاری شود.

نظر به اینکه کشور ما در جریان جنگ تحمیلی ۱۲ روزه و جنگ رمضان پیامدهای متعددی از کاربرد هوش مصنوعی در ابعاد نظامی را تجربه کرد و طبیعتا بر همین مبنا تلاشهای متنوعی جریان یافته تا اولاً در قبال دشمنان کشورمان و جنایتکاران علیه بشریت تدابیر موثری اتخاذ گردد که نتوانند از هوش مصنوعی برای اهداف نامشروع نظامی سو استفاده کنند. و ثانياً خود مراجع ایرانی در روند توسعه و پیشرفت ملی و دفاع در مقابل هر تهدید خارجی، کاربردهای متنوع هوش مصنوعی را در برنامه های اولویت دار خود دارند، مناسب است که اطلاعات مربوط به این حوزه در کشور توسعه یابد. بر همین اساس، کمیسیون در ماههای اخیر چندین سند جدید فراملی را در دسترس عموم قرار داد تا فعالان این حوزه با آگاهی و اشراف لازم بر مباحث ذیربط، اقدامات خود را ساماندهی کنند. ضمن تشکر از مترجم محترم که خود خبره حوزه علوم کامپیوتر است وبا دغدغه ملی و انسانی طی ماههای اخیر

چند سند مهم را به فارسی برگردان کرده است، امید است مخاطبان ارجمند در کشور ما بهره لازم را از این قبیل اطلاعات ببرند.

نظرات هر مقاله علمی بازتاب دهنده نظرات نویسنده یا نویسندگان آن می باشد و ترجمه و انتشار هر مورد لزوماً به معنای تأیید همه دیدگاهها نیست. ضمناً یادآوری می نماید که در زیرنویس صفحات مقاله جدای از حفظ منابع ارجاعی نویسندگان، برخی توضیحات و معادل انگلیسی برخی کلمات مهم نیز افزوده شده تا استفاده دقیق تر برای مخاطبان فراهم شود. بعضاً داخل متن نیز کلماتی داخل براکت [] افزوده شده تا مفاهیم روان تر منتقل شود.

امور پژوهشی، آموزشی و ترویجی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران

مرداد ۱۴۰۵

♦ نویسندگان: چانتال یوریس، وکیل دادگستری در سوئیس و سرپرست بخش حقوق و سیاست گذاری در سازمان ماده نوزده/ دکتر ایلیا سیاتیتسا، مدیر برنامه در سازمان پرایوسی اینترنشنال / توماسو فالچتا، هماهنگ کننده جهانی امور دادرخواهی در سازمان پرایوسی اینترنشنال

♦ مجری روند برگردان انگلیسی به فارسی: خانم مریم صداقتی، مدرس دانشگاه در رشته علوم کامپیوتر و همیار افتخاری کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران

♦ ویرایش و نهایی سازی در امور پژوهشی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران، مردادماه ۱۴۰۵

♦ مآخذ: سامانه حقوقی آپینو جوریس (opinio Juris.org)، ۳۱ جولای ۲۰۲۶

♦ شناسه متن: ۰۵/۲/۲۰۹

هر گونه نقل مطالب گزارش حاضر یا باز نشر جزئی یا کلی آن با ذکر مآخذ و رعایت استناد به امور پژوهشی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران، مجاز است.

امور پژوهشی کمیسیون از هر گونه نظر و پیشنهاد مخاطبان ارجمند به ویژه صاحب نظران و کارشناسان محترم در راستای ارتقای تلاش ها استقبال می کند. مشارکت در فعالیت های عام المنفعه نیز برای همه میسر است.

www.ihrc.ir

حقوق بشر در سایه استثناگرایی نظامی: تاملاتی در باب تبادل نظر غیررسمی [جهانی] در مورد هوش مصنوعی در حوزه نظامی

نوشته چانتال یوریس،^۱ وکیل دادگستری واجد صلاحیت در سوئیس و سرپرست بخش حقوق و سیاست گذاری در

سازمان ماده ۱۹^۲

دکتر ایلیا سیاتیتسا^۳، مدیر برنامه در سازمان پرایوسی اینترنشنال^۴

توماسو فالچتا^۵، هماهنگ کننده جهانی امور دادخواهی^۶ در سازمان پرایوسی اینترنشنال

در ۱۵ تا ۱۷ ژوئن ۲۰۲۶، دفتر امور خلع سلاح سازمان ملل متحد^۷ نخستین نشست غیررسمی تبادل نظر درباره هوش مصنوعی در حوزه نظامی و پیامدهای آن برای صلح و امنیت بین المللی^۸ را برگزار کرد. این نشست، دومین مرحله از فرایندی بود که به موجب قطعنامه ۲۳۹/۷۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد (مصوب سال ۲۰۲۴) آغاز شد؛

^۱. Chantal Joris

^۲. سازمانی بین المللی و غیردولتی که در زمینه حمایت از آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات فعالیت می کند. نام این سازمان از ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، ناظر بر آزادی بیان و اطلاعات، اقتباس شده است (توضیح افزوده به متن)

^۳. Dr Ilia Siatitsa

^۴. سازمان پرایوسی اینترنشنال (Privacy International) نهاد غیردولتی و بین المللی مستقر در بریتانیاست که در حوزه حمایت از حق حریم خصوصی، نظارت بر فناوری های نوین و حقوق دیجیتال فعالیت می کند (توضیح افزوده به متن)

^۵. Tomaso Falchetta

^۶. Global Advocacy Coordinator

^۷. United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA)

دفتر امور خلع سلاح سازمان ملل متحد مسئول پیشبرد اهداف خلع سلاح، کنترل تسلیحات و کاهش تهدیدهای ناشی از سلاح های متعارف و نوظهور در چارچوب سازمان ملل است. این دپارتمان از سال ۱۹۹۸ به عنوان یکی از زیر مجموعه های دبیر کل سازمان ملل در دوره کوفی عنان ایجاد شد و جایگزین سازوکارهای قبلی در سازمان ملل گردید. آدرس سایت شعبه ژنو این دفتر بشرح زیر است: (توضیح افزوده به متن)

<https://www.ungeneva.org/en/about/organizations/unoda>

^۸. برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.meetings.unoda.org/informal-exchanges-on-artificial-intelligence-in-the-military-domain-2026

قطعه‌نامه‌ای که از دبیرکل سازمان ملل متحد درخواست می‌کرد دیدگاه‌های دولت‌ها و سایر ذی‌نفعان را درباره کاربرد هوش مصنوعی در حوزه نظامی گردآوری کرده و گزارشی در این خصوص تهیه نماید. در ادامه و با اتکا به این گزارش، قطعه‌نامه ۵۸/۸۰ مجمع عمومی (مصوب سال ۲۰۲۵) برگزاری یک نشست غیررسمی سه‌روزه در ژنو را با هدف تبادل نظر درباره مشاهدات و نتایج گزارش دبیرکل سازمان ملل^۹ مقرر کرد.

این فرایند، تحولی مهم در این حوزه به شمار می‌رود. تا همین اواخر، گفت‌وگوهای چندجانبه درباره کاربردهای نظامی هوش مصنوعی، که حدود پانزده سال پیش آغاز شده بود، عمدتاً به سامانه‌های تسلیحاتی خودمختار^{۱۰} محدود می‌شد. «هرچند این موضوع از اهمیت و فوریت بالایی برخوردار است، اما سامانه‌های تسلیحاتی خودمختار^{۱۰} گشوده در نهایت تنها بخش محدودی از کاربردهای نظامی هوش مصنوعی را تشکیل می‌دهند. در این میان، سامانه‌های پشتیبان تصمیم‌گیری مبتنی بر هوش مصنوعی^{۱۱} که به ابزارهای رایانه‌ای طراحی شده برای کمک به تصمیم‌گیری انسان اطلاق می‌شود، در سال‌های اخیر بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته‌اند. مجمع عمومی سازمان ملل متحد با برگزاری این نشست، به‌درستی تلاش کرد دامنه این گفت‌وگوها را گسترش دهد. هدف از این ابتکار، جایگزین کردن مباحث مربوط به سامانه‌های تسلیحاتی خودمختار^{۱۰} گشوده نبود، بلکه ایجاد فضایی مکمل برای بررسی پیامدهای هوش مصنوعی در سراسر حوزه نظامی و، مهم‌تر از آن، در تمامی مراحل چرخه حیات این فناوری^{۱۲} بود.

^۹. برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.digitallibrary.un.org/record/4086346?ln=en&v=pdf
Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS)

سامانه‌های تسلیحاتی که پس از فعال‌سازی، بدون مداخله مستقیم انسان، قادر به انتخاب و درگیری با اهداف هستند. این سامانه‌ها یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد بحث در مذاکرات درباره کاربردهای نظامی هوش مصنوعی محسوب می‌شوند. (توضیح افزوده به متن)
^{۱۱}. برای پیش‌نویس گزارش نهایی سال ۲۰۲۶ و مباحث انجام شده، مراجعه کنید به :

www.meetings.unoda.org/ccw/-convention-on-certain-conventional-weapons-group-of-governmental-experts-on-lethal-autonomous-weapons-systems-2026

^{۱۲} AI Decision Support Systems (AI DSS)

سامانه‌های نرم‌افزاری مبتنی بر هوش مصنوعی که با تحلیل داده‌ها، ارائه پیش‌بینی، ارزیابی گزینه‌ها یا تولید توصیه‌ها، از تصمیم‌گیری انسان پشتیبانی می‌کنند، اما تصمیم نهایی همچنان توسط انسان اتخاذ می‌شود (توضیح افزوده به متن)

^{۱۳} Throughout the technology's lifecycle

در حالی که اخبار و تحلیل‌های مربوط به کاربردهای هوش مصنوعی در مخاصمات غزه، اوکراین، ونزوئلا و ایران همچنان رو به افزایش^{۱۴} بود، نشست غیررسمی تبادل نظر (که حضور در آن برای تمامی دولت‌های عضو و ناظر سازمان ملل متحد و همچنین سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ^{۱۵}، دانشگاهیان، سازمان‌های جامعه مدنی و بخش صنعت آزاد بود) با انتظار و توجه گسترده‌ای برگزار شد.^{۱۶} هرچند دولت‌های مناطق مختلف جهان مشارکت چشمگیری در این نشست داشتند اما نکته قابل توجه آن بود که برخی از برجسته‌ترین دولت‌های به‌کارگیرنده و مروج^{۱۷} هوش مصنوعی در حوزه نظامی، از جمله ایالات متحده آمریکا و اسرائیل و نیز اکثر شرکت‌های بزرگ فناوری فعال در این حوزه، مشارکت فعالی در این گفت‌وگوها نداشتند.

بحث‌های رسمی این نشست، تصویری روشن از پیش‌فرض‌هایی ارائه کرد که همچنان بر مباحث چندجانبه درباره حکمرانی هوش مصنوعی در حوزه نظامی^{۱۸} سایه افکنده‌اند. طی سه روز برگزاری نشست و در قالب سیزده جلسه^{۱۹} (که خلاصه آن در سایت ذیربط ارائه شده است)، دولت‌ها و سایر ذی‌نفعان، از جمله سازمان‌های جامعه مدنی، کارشناسان و دانشگاهیان، از مباحثی درباره تعریف و تبیین مفهوم «هوش مصنوعی در حوزه نظامی» آغاز کردند و سپس تمامی مراحل چرخه حیات این فناوری را مورد بررسی قرار دادند. گفت‌وگوها همچنین به موضوعات گسترده‌تری از جمله هوش مصنوعی و قدرت‌های هسته‌ای، عملیات سایبری، سلاح‌های بیولوژیک و شیمیایی، خطرات ناشی از تشدید ناخواسته تنش‌ها^{۲۰} و نیز شکاف/گسست ظرفیت میان قدرت‌های نظامی پیشرفته و سایر دولت‌ها گسترش یافت. در پایان نشست روز چهارشنبه، پرسش‌های بی‌پاسخ بیش از پاسخ‌های به‌دست‌آمده بود و هیچ اجماعی درباره مسیر آینده این گفت‌وگوها شکل نگرفت؛ هرچند شرکت‌کنندگان به‌طور کلی بر ضرورت ادامه این تبادل نظرها اتفاق نظر داشتند.

^{۱۴} Proliferate

^{۱۵} International Committee of the Red Cross (ICRC)

^{۱۶} Attended with quite some anticipation

^{۱۷} Adopters and promoters

^{۱۸} Governance of military AI

^{۱۹} برای مشاهده خلاصه گزارش جلسات مراجعه کنید به:

www.reachingcriticalwill.org/disarmament-fora/others/informal-exchange-militaryai/aws-dr/18210-aws-diplomacy-report-vol-3-no-1

^{۲۰} Risks of unintended escalation

در جریان نشست غیررسمی تبادل نظر، سه نکته بیش از همه توجه ما را جلب کرد. نخست آنکه، در مباحث رسمی، هوش مصنوعی در حوزه نظامی همچنان به عنوان حوزه‌ای مستقل تلقی می‌شد و تا حد زیادی جدا از مباحث گسترده‌تر مربوط به حکمرانی هوش مصنوعی مورد بحث قرار می‌گرفت. دوم آنکه، گفت‌وگوهای هنجاری^{۲۱} عمدتاً بر حقوق بین‌الملل بشردوستانه^{۲۲} متمرکز بود و در مقایسه، نقش حقوق بین‌الملل حقوق بشر^{۲۳} در سراسر چرخه حیات هوش مصنوعی توجه بسیار کمتری را به خود اختصاص داد. این امر به‌ویژه در مباحث مربوط به داده‌ها آشکار بود؛ به گونه‌ای که داده‌ها عمدتاً به عنوان یکی از ویژگی‌های اجتناب‌ناپذیر هوش مصنوعی نظامی تلقی می‌شدند، نه امری که جمع‌آوری و استفاده از آن مستلزم مبنای حقوقی مستقل و چارچوب حکمرانی مشخص باشد. سوم آنکه، با وجود نقش محوری شرکت‌های خصوصی در توسعه^{۲۴}، تأمین^{۲۵} و پشتیبانی^{۲۶} از قابلیت‌های هوش مصنوعی نظامی، حضور و نقش این شرکت‌ها در مباحث رسمی تنها به صورت حاشیه‌ای مورد توجه قرار گرفت.

این کاستی‌های موجود در مباحث رسمی، در تضاد با دامنه گسترده‌تر موضوعاتی بود که در نشست‌های جانبی^{۲۷} برگزار شده در حاشیه نشست غیررسمی تبادل نظر مورد بررسی قرار گرفت. وجود چنین فضایی برای طرح این مباحث، اهمیت بسزایی داشت. با این حال، این وضعیت نشان می‌دهد که لازم است این موضوعات و نیز ذی‌نفعانی^{۲۸} که آن‌ها را مطرح می‌کنند، در مباحث رسمی نیز جایگاهی شایسته و مؤثر داشته باشند.

نقد استثنای نظامی

^{۲۱} Normative discussion

^{۲۲} International humanitarian law (IHL)

^{۲۳} International human rights law (IHRL)

^{۲۴} Developing

^{۲۵} Supplying

^{۲۶} Maintaining

^{۲۷} . برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.meetings.unoda.org/informal-exchanges-on-artificial-intelligence-in-the-military-domain-2026

^{۲۸} Stakeholders

نشست غیررسمی تبادل نظر بار دیگر نشان داد که در میان بسیاری از دولت‌ها، همچنان این دیدگاه ضمنی وجود دارد که کاربردهای نظامی هوش مصنوعی باید (اگر اساساً قرار باشد تحت حکمرانی قرار گیرند) به عنوان حوزه‌ای مستقل تنظیم و اداره شوند. با این حال، هوش مصنوعی در حوزه نظامی به صورت مجزا و مستقل وجود ندارد. این فناوری در همان زیست‌بوم [کلی] فناوری^{۲۹} شکل می‌گیرد که هوش مصنوعی غیرنظامی در آن توسعه می‌یابد، در بسیاری از موارد بر مدل‌های همه‌منظوره^{۳۰} و فناوری‌های توسعه‌یافته برای مصارف تجاری متکی است و به‌طور فزاینده‌ای توسط شرکت‌هایی تأمین می‌شود که هم‌زمان در بازارهای غیرنظامی و نظامی فعالیت می‌کنند. از این‌رو، تلقی هوش مصنوعی نظامی به عنوان حوزه‌ای کاملاً مستقل از حکمرانی عمومی هوش مصنوعی، بیش از پیش دشوار است که بتوان آن را توجیه کرد.

همان‌گونه که جاکومو پرسی پائولی^{۳۱}، رئیس برنامه امنیت و فناوری در مؤسسه تحقیقات خلع سلاح سازمان ملل متحد^{۳۲}، در خلال تنها نشست یک‌ساعته اختصاص‌یافته به موضوع «پیشنهادهای هنجاری موجود و نوظهور» اشاره کرد، گفت وگوها درباره هوش مصنوعی در حوزه نظامی نباید از نقطه صفر آغاز شود؛ بلکه باید بر چارچوب‌های حکمرانی‌ای استوار باشد که دولت‌ها پیش‌تر برای هوش مصنوعی به‌طور کلی تدوین کرده‌اند. در این زمینه، کمبودی از حیث ابتکارها، چارچوب‌ها، استانداردها، معاهدات الزام‌آور حقوقی^{۳۳} و قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد وجود ندارد. در طول یک دهه گذشته، مجموعه گسترده‌ای از چارچوب‌های حکمرانی هوش مصنوعی، استانداردها و اسناد حقوقی تدوین شده است که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به توصیه‌نامه یونسکو

^{۲۹} Technological Ecosystem

مجموعه‌ای از فناوری‌ها، زیرساخت‌ها، بازیگران، شرکت‌ها، نهادها، داده‌ها و فرایندهای به‌هم‌پیوسته که در تعامل با یکدیگر زمینه توسعه، استقرار و بهره‌برداری از فناوری‌های نوین را فراهم می‌کنند. (توضیح افزوده به متن)

^{۳۰} General-Purpose Models

مدل‌های هوش مصنوعی که برای انجام طیف گسترده‌ای از وظایف طراحی یا آموزش داده شده‌اند و می‌توانند در حوزه‌ها و کاربردهای مختلف، از جمله کاربردهای غیرنظامی و نظامی، مورد استفاده یا تطبیق قرار گیرند (توضیح افزوده به متن)

^{۳۱} Giacomo Persi Paoli

^{۳۲} United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR)

مؤسسه پژوهشی وابسته به سازمان ملل متحد که با انجام مطالعات و ارائه تحلیل‌های تخصصی، از سیاست‌گذاری و مذاکرات بین‌المللی در حوزه خلع سلاح، کنترل تسلیحات و امنیت بین‌المللی حمایت می‌کند (توضیح افزوده به متن)

^{۳۳} Legally binding treaties

درباره اخلاق هوش مصنوعی^{۳۴}، میثاق جهانی دیجیتال^{۳۵}، کنوانسیون چارچوب شورای اروپا درباره هوش مصنوعی^{۳۶} و قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا^{۳۷} اشاره کرد. با وجود آنکه مذاکرات مربوط به سامانه‌های تسلیحاتی خودمختار گشوده^{۳۸} از سال‌ها پیش آغاز شده بود، مباحث مربوط به هوش مصنوعی در حوزه نظامی به‌طور کلی، در مقایسه با مباحث مربوط به کاربردهای غیرنظامی هوش مصنوعی، با تأخیر قابل توجهی پیش رفته است.

در مجموعه این چارچوب‌های حکمرانی هوش مصنوعی^{۳۹}، دولت‌ها پیش‌تر اصول بنیادینی همچون شفافیت^{۴۰}، پاسخگویی^{۴۱}، نظارت^{۴۲} و نیز اهمیت حقوق بشر در حوزه هوش مصنوعی را به‌طور گسترده پذیرفته‌اند. افزون بر

^{۳۴} UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence

نخستین سند جهانی مورد توافق دولت‌ها در زمینه اصول اخلاقی و حکمرانی هوش مصنوعی که در سال ۲۰۲۱ توسط کشورهای عضو یونسکو به تصویب رسید و چارچوبی برای توسعه و بهره‌گیری مسئولانه از هوش مصنوعی ارائه می‌کند. (توضیح افزوده به متن)
برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.unesco.org/en/articles/recommendation-ethics-artificial-intelligence

^{۳۵} Global Digital Compact

سندی که در چارچوب سازمان ملل متحد برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حکمرانی فضای دیجیتال و فناوری‌های نوظهور، از جمله هوش مصنوعی، تدوین شده و بر توسعه دیجیتال انسان‌محور، احترام به حقوق بشر و کاهش شکاف دیجیتال تأکید دارد. (توضیح افزوده به متن)
برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.un.org/digital-emerging-technologies/global-digital-compact

^{۳۶} Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence

نخستین معاهده بین‌المللی الزام‌آور در زمینه هوش مصنوعی که با هدف تضمین توسعه و استفاده از هوش مصنوعی در چارچوب حقوق بشر، دموکراسی و حاکمیت قانون تدوین شده است. (توضیح افزوده به متن)
برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence

^{۳۷} EU AI Act

نخستین قانون جامع اتحادیه اروپا برای تنظیم و نظارت بر توسعه، عرضه و استفاده از سامانه‌های هوش مصنوعی که بر رویکرد مبتنی بر ارزیابی ریسک استوار است. (توضیح افزوده به متن)
برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.eur-lex.europa.eu/TodayOJ/index.html

^{۳۸} Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS)

سامانه‌هایی که پس از فعال‌سازی، بدون مداخله مستقیم انسان، قادر به انتخاب و درگیری با اهداف هستند. این سامانه‌ها از سال ۲۰۱۴ به‌طور مستمر در چارچوب کنوانسیون برخی سلاح‌های متعارف (Convention on Certain Conventional Weapons – CCW) موضوع مذاکرات بین‌الدولی سازمان ملل متحد بوده‌اند. (توضیح افزوده به متن)

^{۳۹} Body of AI governance

این، مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز در قطعنامه ۷۸/۲۵۶ (مصوب سال ۲۰۲۴)^{۴۳} از دولت‌ها خواسته است از به‌کارگیری سامانه‌های هوش مصنوعی‌ای که بهره‌برداری از آن‌ها با رعایت حقوق بین‌الملل حقوق بشر امکان‌پذیر نیست یا خطرات نامتناسبی برای بهره‌مندی از حقوق بشر^{۴۴} ایجاد می‌کنند، خودداری کنند. هوش مصنوعی در حوزه نظامی نیز باید بر همین مبانی استوار باشد؛ مبانی‌ای که همچنان قابلیت اعمال دارند و تنها در مواردی که ویژگی‌های خاص حوزه نظامی^{۴۵} واقعاً اقتضا کند، می‌توان آن‌ها را با قواعد اختصاصی^{۴۶} تکمیل کرد. همین رویکرد استثناگرایانه^{۴۷} بر انتخاب چارچوب‌های حقوقی حاکم بر هوش مصنوعی نظامی نیز تأثیر گذاشته است. در مباحث مربوط به حکمرانی هوش مصنوعی به‌طور کلی، حقوق بین‌الملل حقوق بشر به یکی از مهم‌ترین مراجع هنجاری^{۴۸} تبدیل شده است. اما در حوزه نظامی، این نظام حقوقی همچنان تا حد زیادی در حاشیه مباحث باقی مانده است.

محدودیت‌های حقوق بین‌الملل بشردوستانه به‌عنوان چارچوب غالب

با وجود آنکه قطعنامه ۸۰/۵۸ مجمع عمومی (مصوب سال ۲۰۲۵) مأموریتی گسترده‌تر را پیش‌بینی کرده بود، بخش عمده مباحث حقوقی در نشست‌های رسمی تبادل نظر غیررسمی عمدتاً حول تأثیر (مثبت یا منفی) به‌کارگیری سامانه‌های هوش مصنوعی بر توانایی طرف‌های مخاصمه^{۴۹} در رعایت حقوق بین‌الملل بشردوستانه شکل گرفت. این مباحث، از جمله اصول تفکیک^{۵۰}، تناسب^{۵۱} و احتیاط^{۵۲}، همچنین مفاهیمی نظیر «کنترل معنادار انسانی»^{۵۳}

^{۴۰} Transparency
^{۴۱} Accountability
^{۴۲} Oversight

^{۴۳} . برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.digitallibrary.un.org/record/۴۰۴۳۲۴۴?v=pdf

^{۴۴} Enjoyment of human rights
^{۴۵} Specificities of the military domain
^{۴۶} Tailored rules
^{۴۷} Exceptionalism
^{۴۸} Point of reference
^{۴۹} Conflict parties
^{۵۰} Distinction
^{۵۱} Proportionality
^{۵۲} Precaution
^{۵۳} Meaningful Human Control

انسان در چرخه تصمیم‌گیری^{۵۴} و نیز مخاطرات ناشی از سوگیری هوش مصنوعی و خطاهای سامانه را در بر می‌گرفت. بی‌تردید، این‌ها پرسش‌هایی اساسی هستند؛ اما تنها پرسش‌هایی نیستند که باید مورد توجه قرار گیرند.

بیشتر هیئت‌های نمایندگی^{۵۵} [دولتها] تأکید کردند (همان‌گونه که قطعنامه ۸۰/۵۸ مجمع عمومی مصوب سال ۲۰۲۵ نیز از همان ابتدا تصریح می‌کند) حقوق بین‌الملل، از جمله منشور ملل متحد^{۵۶}، حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر، بر استفاده از هوش مصنوعی در حوزه نظامی حاکم است. با این حال، اگرچه در طول نشست بارها به حقوق بشر اشاره شد، این موضوع از نظر ماهوی کمتر مورد بررسی قرار گرفت. حقوقی همچون حق بر حریم خصوصی و آزادی بیان^{۵۷} تنها به صورت گذرا مورد اشاره قرار گرفتند و نه به عنوان محدودیت‌های حقوقی‌ای که باید بر توسعه^{۵۸} و استقرار^{۵۹} سامانه‌های هوش مصنوعی نظامی حاکم باشند و آن‌ها را هدایت کنند.

این موضوع به‌ویژه در مباحث مربوط به داده‌ها آشکار بود. سامانه‌های هوش مصنوعی نظامی به‌طور معمول بر مجموعه داده‌هایی^{۶۰} متکی هستند که اطلاعات زیست‌سنجی (بیومتریک)^{۶۱}، خروجی‌های سامانه‌های تشخیص چهره^{۶۲} و الگوهای رفت‌وآمد و ارتباطات^{۶۳} حاصل از نظارت گسترده^{۶۴} را در بر می‌گیرند. با این حال، این

مفهومی که بر ضرورت حفظ نقش مؤثر و آگاهانه انسان در تصمیم‌گیری درباره استفاده از نیروی مرگبار توسط سامانه‌های هوش مصنوعی تأکید دارد، به‌گونه‌ای که انسان بتواند بر عملکرد سامانه نظارت کرده و در صورت لزوم در آن مداخله کند. (توضیح افزوده به متن)

^{۵۴} Human in the Loop

رویکردی در طراحی سامانه‌های هوش مصنوعی که بر اساس آن، تصمیم‌نهایی یا تأیید اقدام سامانه مستلزم مداخله و تصمیم‌گیری انسان است (توضیح افزوده به متن)

^{۵۵} Delegations

^{۵۶} Charter of the United Nations

^{۵۷} Freedom of expression

^{۵۸} Development

^{۵۹} Deployment

^{۶۰} Datasets

^{۶۱} Biometric information

داده‌های مرتبط با ویژگی‌های فیزیولوژیکی یا رفتاری افراد، مانند تصویر چهره، اثر انگشت، عنبیه چشم، صدا یا الگوی راه رفتن که امکان شناسایی یا احراز هویت افراد را فراهم می‌کند. (توضیح افزوده به متن)

^{۶۲} Facial-recognition outputs

نتایج حاصل از پردازش تصاویر یا ویدئوها توسط سامانه‌های تشخیص چهره که می‌تواند شامل شناسایی یا احراز هویت افراد، تطبیق چهره‌ها، تعیین میزان شباهت یا استخراج ویژگی‌های چهره باشد. (توضیح افزوده به متن)

^{۶۳} Patterns of movement and communication

مجموعه داده‌ها عمدتاً به عنوان ورودی‌های فنی خنثی^{۶۵} و یکی از ویژگی‌های اجتناب‌ناپذیر هوش مصنوعی نظامی تلقی می‌شدند، نه به عنوان محصول گردآوری و پردازش داده‌ها^{۶۶} فرایندی که مستلزم مبنای حقوقی بوده و باید با اصول حقوق بشری قانونی بودن، مشروعیت، ضرورت و تناسب مطابقت داشته باشد.

کم‌رنگ بودن نسبی ارجاعات به حقوق بین‌الملل بشر، با توجه به بستر نهادی^{۶۷} برگزاری این نشست، شاید چندان دور از انتظار نباشد. از آنجا که این نشست‌های تبادل نظر به ابتکار دفتر امور خلع سلاح سازمان ملل متحد برگزار شده بود، مباحث رسمی به‌طور طبیعی بر تسلیحات و حقوق بین‌الملل بشردوستانه متمرکز بود؛ زیرا بیشتر کارشناسان دعوت‌شده، متخصص حقوق بین‌الملل بشردوستانه بودند. در مقابل، در برخی از نشست‌های جانبی^{۶۸}، بارها بر اهمیت حقوق بین‌الملل بشر در سراسر چرخه حیات سامانه‌های هوش مصنوعی تأکید شد. در این نشست‌ها، از جمله نمایندگان دفتر کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد و سازمان‌های جامعه مدنی^{۶۹}، بر ضرورت پر کردن این خلأها تأکید کردند.

با این حال، در محافل رسمی، تعهدات حقوق بشری عمدتاً نه به عنوان الزامات حقوقی الزام‌آور، بلکه به مثابه ملاحظات اخلاقی^{۷۰} مورد توجه قرار می‌گیرند. این نکته، نقطه عزیمت مهمی برای بحث است. در سال‌های اخیر، هوش مصنوعی در حوزه نظامی موضوع ابتکارهای متعددی درباره استفاده مسئولانه و اخلاقی قرار گرفته است و

داده‌هایی که از تحلیل محل حضور، مسیرهای جابه‌جایی، زمان تردد و شیوه‌های ارتباطی افراد به دست می‌آیند و امکان شناسایی عادات، روابط و الگوهای رفتاری آنان را فراهم می‌کنند. (توضیح افزوده به متن)

^{۶۴} Mass surveillance

گردآوری، ذخیره یا تحلیل فراگیر اطلاعات مربوط به تعداد زیادی از افراد، بدون وجود ظن مشخص نسبت به اشخاص معین، معمولاً با استفاده از فناوری‌های دیجیتال و سامانه‌های نظارتی. (توضیح افزوده به متن)

^{۶۵} Neutral technical inputs

داده‌ها یا اطلاعاتی که صرفاً به عنوان عناصر فنی لازم برای عملکرد یک سامانه تلقی می‌شوند، بدون آنکه منشأ، شیوه گردآوری، کیفیت یا پیامدهای حقوقی و حقوق بشری آن‌ها مورد توجه قرار گیرد. (توضیح افزوده به متن)

^{۶۶} Data collection and processing

فرایند جمع‌آوری، ثبت، ذخیره، سازمان‌دهی، استفاده، تحلیل، انتقال، اشتراک‌گذاری یا حذف داده‌های شخصی یا سایر داده‌ها که باید بر اساس مبنای قانونی و با رعایت حقوق و آزادی‌های بنیادین افراد انجام شود. (توضیح افزوده به متن)

^{۶۷} Institutional setting

^{۶۸} www.meetings.unoda.org/informal-exchanges-on-artificial-intelligence-in-the-military-domain-2026

^{۶۹} Civil society organisations

^{۷۰} Ethical considerations

این خطر جدی وجود دارد که مباحث مربوط به حکمرانی از این واقعیت غافل شوند که کاربردهای نظامی هوش مصنوعی هم‌اکنون نیز بر اساس حقوق بین‌الملل بشر، مشمول تعهدات حقوقی الزام‌آور هستند. هرچند اصول اخلاقی می‌توانند در توسعه و به‌کارگیری این فناوری‌ها راهنما باشند، اما هرگز نمی‌توانند جایگزین اجرای قواعد حقوقی [الزام‌آور] شوند.

اگر از بحث گسترده‌تر درباره رابطه دقیق میان حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه صرف‌نظر کنیم، روشن است که حقوق بین‌الملل بشر، از جمله حق بر حریم خصوصی^{۷۱} و آزادی بیان^{۷۲}، همچنان در جریان مخاصمات مسلحانه^{۷۳} نیز قابل اعمال است. افزون بر این، به‌ویژه در مورد هوش مصنوعی در حوزه نظامی، بسیاری از تصمیمات اساسی در سراسر چرخه حیات فناوری (از پژوهش و تدارکات (خرید و تأمین) گرفته تا کاربردهای روزمره) به‌طور کامل در قلمرو عادی حقوق بین‌الملل بشر قرار می‌گیرند. همین امر درباره گردآوری و پردازش داده‌ها نیز صادق است. نظارت گسترده که برای ایجاد مجموعه داده‌های آموزشی^{۷۴} انجام می‌شود، یا ثبت اطلاعات زیست‌سنجی (بیومتریک) که به‌منظور تکمیل فهرست اهداف^{۷۵} صورت می‌گیرد، صرف‌نظر از اینکه سامانه حاصل در نهایت در داخل یا خارج از یک مخاصمه مسلحانه مورد استفاده قرار گیرد، حقوقی همچون حق بر حریم خصوصی و اصل منع تبعیض را درگیر می‌کند.

نقش بخش خصوصی چیست؟

^{۷۱} Right to privacy

برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.privacyinternational.org/long-read/5670/applicable-legal-frameworks-and-regulatory-gaps

^{۷۲} Free expression

برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.article19.org/wp-content/uploads/2021/07/Clearing-the-Fog-of-War-3-December-2024.pdf

^{۷۳} Armed conflict

^{۷۴} Training datasets

مجموعه‌ای از داده‌ها که برای آموزش مدل‌های هوش مصنوعی و یادگیری الگوها، ویژگی‌ها و روابط مورد استفاده قرار می‌گیرد. (توضیح افزوده به متن)

^{۷۵} Target lists

سومین کاستی قابل توجه در مباحث رسمی، بی‌توجهی به نقش بازیگران بخش خصوصی^{۷۶} بود. هوش مصنوعی نظامی صرفاً توسط دولت‌ها توسعه داده یا مستقر نمی‌شود؛ بلکه برعکس، بخش مهمی از این فرایند توسط شرکت‌های خصوصی انجام می‌گیرد. برخی از بزرگ‌ترین شرکت‌های فناوری جهان به تأمین‌کنندگان اصلی نیروهای نظامی تبدیل شده‌اند.^{۷۷} در سراسر چرخه حیات هوش مصنوعی، شرکت‌های خصوصی زیرساخت‌های محاسباتی^{۷۸}، خدمات ابری^{۷۹} و سخت‌افزارهای تخصصی مورد نیاز برای آموزش و بهره‌برداری از سامانه‌های هوش مصنوعی را فراهم می‌کنند. این شرکت‌ها مدل‌های پایه^{۸۰} را که به‌طور فزاینده‌ای زیربنای کاربردهای نظامی هوش مصنوعی را شامل می‌شوند، توسعه می‌دهند، سامانه‌های متناسب‌سازی شده^{۸۱} پشتیبان تصمیم‌گیری^{۸۲} را می‌سازند و نرم‌افزار، خدمات نگهداری^{۸۳} و تخصص فنی مورد اتکای این سامانه‌ها را تأمین می‌کنند. بنابراین، هوش مصنوعی نظامی به‌طور عمیقی در زیست‌بوم تجاری هوش مصنوعی ادغام شده است. با وجود این، نشست تبادل نظر غیررسمی تقریباً به‌طور کامل بر دولت‌ها و تعهدات آن‌ها بر اساس حقوق بین‌الملل متمرکز بود. در این نشست توجه چندانی به تعهدات دولت‌ها در زمینه تنظیم رفتار شرکت‌ها نشد؛ از جمله از طریق گنجاندن الزامات حقوق بشری در

^{۷۶} Corporate actors

^{۷۷}. برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.privacyinternational.org/report/5796/when-algorithms-go-war

^{۷۸} Computing infrastructure

مجموعه منابع و سامانه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، از جمله سرورها، مراکز داده، پردازنده‌ها، ظرفیت ذخیره‌سازی و شبکه‌های ارتباطی، که برای پردازش داده‌ها و آموزش و اجرای سامانه‌های هوش مصنوعی مورد استفاده قرار می‌گیرند (توضیح افزوده به متن)

^{۷۹} Cloud services

خدماتی که امکان دسترسی از راه دور و برخط به منابع و امکانات محاسباتی، از جمله توان پردازشی، فضای ذخیره‌سازی، نرم‌افزار و شبکه را بدون نیاز به ایجاد و نگهداری زیرساخت فیزیکی مستقل فراهم می‌کنند (توضیح افزوده به متن)

^{۸۰} Foundation models

مدل‌های هوش مصنوعی گسترده و چندمنظوره‌ای که بر حجم زیادی از داده‌ها آموزش می‌بینند و می‌توانند به‌عنوان پایه برای توسعه و تنظیم سامانه‌ها و کاربردهای تخصصی‌تر مورد استفاده قرار گیرند (توضیح افزوده به متن)

^{۸۱} Tailored

^{۸۲} Decision-support

سامانه‌های رایانه‌ای که با پردازش داده‌ها، ارائه اطلاعات، تحلیل گزینه‌ها یا تولید پیشنهاد، به انسان در ارزیابی وضعیت و اتخاذ تصمیم کمک می‌کنند، بدون آنکه لزوماً تصمیم نهایی را خود سامانه اتخاذ کند (توضیح افزوده به متن)

^{۸۳} Maintenance

تدارکات عمومی و نیز به مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر بر اساس اصول راهنمای سازمان ملل درباره کسب و کار و حقوق بشر^{۸۴} توجه کافی نشد.

این وضعیت بار دیگر با رویکردهای گسترده‌تر در زمینه حکمرانی هوش مصنوعی در تضاد است. برای مثال، قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا تعهدات مستقیمی را بر ارائه‌دهندگان^{۸۵} و بهره‌برداران^{۸۶} برخی سامانه‌های هوش مصنوعی تحمیل می‌کند. کنوانسیون چارچوب شورای اروپا درباره هوش مصنوعی، حقوق بشر، دموکراسی و حاکمیت قانون نیز دولت‌های عضو را ملزم می‌کند اطمینان حاصل کنند که بازیگران خصوصی فعال در حوزه صلاحیت یا تحت کنترل آن‌ها، اصول کنوانسیون را رعایت می‌کنند؛ از جمله اصول مربوط به کرامت انسانی^{۸۷}، پاسخگویی^{۸۸}، حریم خصوصی و حفاظت از داده‌های شخصی.^{۸۹} اگرچه اصول راهنمای سازمان ملل متحد درباره کسب و کار و حقوق بشر یک سند حقوقی الزام‌آور نیست، اما تأثیرگذاری گسترده‌ای داشته و از سوی نهادهای مختلف سازمان ملل مورد تأیید و استفاده قرار گرفته است؛ از جمله در مباحث مربوط به بازیگران خصوصی که به توسعه و استقرار فناوری‌های هوش مصنوعی می‌پردازند. اصول راهنمای سازمان ملل تصریح می‌کنند که شرکت‌ها

^{۸۴} UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs)

مجموعه اصولی مورد تأیید شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۱ که چارچوبی برای پیشگیری و رسیدگی به آثار نامطلوب فعالیت‌های تجاری بر حقوق بشر ارائه می‌کند و بر سه رکن «وظیفه دولت در حمایت از حقوق بشر»، «مسئولیت شرکت‌ها در احترام به حقوق بشر» و «دسترسی به جبران مؤثر» استوار است (توضیح افزوده به متن)

^{۸۵} Providers

اشخاص یا شرکت‌هایی که یک سامانه یا مدل هوش مصنوعی را توسعه می‌دهند یا سفارش توسعه آن را می‌دهند و آن را برای عرضه یا استفاده در اختیار دیگران قرار می‌دهند. ارائه‌دهنده ممکن است مسئول طراحی و توسعه مدل، آموزش آن با استفاده از داده‌ها، یکپارچه‌سازی اجزای فنی، ارزیابی عملکرد و ایمنی سامانه و فراهم کردن آن برای استفاده کاربران باشد (توضیح افزوده به متن)

^{۸۶} Deployers

اشخاص، شرکت‌ها یا نهادهایی که یک سامانه هوش مصنوعی را تحت مسئولیت خود در یک محیط واقعی و برای یک هدف مشخص به کار می‌گیرند. بهره‌بردار معمولاً درباره نحوه استقرار سامانه، داده‌ها و ورودی‌های مورد استفاده، زمینه و هدف استفاده و چگونگی اتکا به خروجی‌های سامانه تصمیم می‌گیرد (توضیح افزوده به متن)

^{۸۷} Human dignity

^{۸۸} Accountability

^{۸۹} Personal data protection

مجموعه قواعد و اصولی که نحوه جمع‌آوری و پردازش داده‌های مربوط به افراد را، از جمله داده‌هایی که برای آموزش، توسعه و عملکرد سامانه‌های هوش مصنوعی مورد استفاده قرار می‌گیرند، تنظیم می‌کند و با هدف حمایت از حریم خصوصی و سایر حقوق و آزادی‌های افراد، الزامات و محدودیت‌هایی را بر استفاده از این داده‌ها اعمال می‌کند (توضیح افزوده به متن)

مسئولیتی مستقل در قبال احترام به حقوق بشر دارند و باید با شناسایی، پیشگیری، کاهش و گزارش‌دهی درباره آثار نامطلوب حقوق بشری که در سراسر فعالیت‌ها و روابط تجاری آن‌ها ایجاد می‌شود، به این مسئولیت عمل کنند. این اصول همچنین تأکید می‌کنند که شرکت‌ها باید حقوق بین‌الملل بشردوستانه را رعایت کنند. این مسئولیت‌ها به همان اندازه در مورد شرکت‌هایی که سامانه‌های هوش مصنوعی را برای اهداف نظامی توسعه می‌دهند یا تأمین می‌کنند نیز اعمال می‌شود.

از آنجا که هوش مصنوعی نظامی بیش از پیش به فناوری‌های توسعه‌یافته در بخش تجاری متکی می‌شود، حکمرانی مؤثر مستلزم آن خواهد بود که در کنار مسئولیت دولت‌ها، به مسئولیت شرکت‌ها نیز پرداخته شود. به حاشیه راندن نقش شرکت‌ها به معنای نادیده گرفتن یکی از بازیگران اصلی شکل‌دهنده به توسعه و استقرار هوش مصنوعی نظامی است و این خطر را ایجاد می‌کند که در سراسر چرخه حیات فناوری، شکاف‌های قابل توجهی در زمینه پاسخگویی به وجود آید. این پیام در جریان یک نشست جانبی درباره تسلیحاتی‌سازی فناوری‌های مبتنی بر حجم گسترده داده^{۹۰}، که با تمرکز ویژه بر نقش شرکت‌های بزرگ فناوری^{۹۱} و مجتمع نظامی - صنعتی و به ابتکار پکس^{۹۲} و پرایوسی اینترنشنال برگزار شد، مورد تأکید قرار گرفت؛ اما در مباحث رسمی بازتاب نیافت.

یک فرصت مغتنم

نشست تبادل نظر غیررسمی، گامی مهم و فوری در جهت گسترش مباحث چندجانبه فراتر از سامانه‌های تسلیحاتی خودمختار گنشنده (LAWS) و بررسی هوش مصنوعی در سراسر حوزه نظامی بود. این نشست نشان داد که تعامل و مشارکت بین‌المللی در این زمینه در حال افزایش است و همچنین وجود یک اجماع گسترده را تأیید کرد مبنی بر اینکه حقوق بین‌الملل، از جمله منشور ملل متحد، حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر، چارچوب هنجاری حاکم بر کاربردهای نظامی هوش مصنوعی را تشکیل می‌دهد. فراتر از این، بسیاری از مسائل همچنان

^{۹۰}. برای اطلاعات بیشتر مراجعه کنید به :

www.privacyinternational.org/report/5796/when-algorithms-go-war

^{۹۱}. Big Tech

^{۹۲}. PAX یک سازمان بین‌المللی صلح و حقوق بشر مستقر در هلند است که در زمینه پیشگیری از درگیری‌های مسلحانه، صلح‌سازی و حمایت از حقوق بشر فعالیت می‌کند و در موضوعاتی از جمله تسلیحات، فناوری‌های نظامی و آثار حقوق بشری آن‌ها پژوهش و فعالیت‌های مدنی انجام می‌دهد. (توضیح افزوده به متن)

نامشخص باقی مانده. ایده‌های فراوانی درباره مسیر ادامه این مباحث مطرح شد و اکنون تصمیم‌گیری درباره گام بعدی بر عهده مجمع عمومی سازمان ملل متحد است که باید در جریان هشتاد و یکمین نشست [سالانه] خود در این خصوص تصمیم بگیرد. در این مقطع، فرصتی مغتنم برای شکل دادن به مسیری که در پیش گرفته می‌شود و وارد کردن دیدگاه‌ها و تخصص‌های بیشتر به هرگونه فرایند رسمی آینده وجود دارد؛ از جمله ورود دیدگاه‌ها و تخصص‌های مرتبط با حقوق بشر در سراسر نظام سازمان ملل متحد، و نیز سازمان‌های غیردولتی و کارشناسانی که بر حقوق بشر در فضای دیجیتال تمرکز دارند. با قرار دادن حقوق بشر به عنوان نقطه آغاز، بهره‌گیری از درس‌ها و دستاوردهای چارچوب‌های گسترده‌تر حکمرانی هوش مصنوعی و انعکاس کامل نقش و مسئولیت‌های شرکت‌های فناوری، مباحث آینده از نقطه صفر آغاز نخواهند شد. بلکه بر یک بنیان موجود استوار خواهند شد که می‌توان آن را برای فراهم کردن حمایت‌های ضروری در مناطقی که خطرات در بالاترین سطح قرار دارند، یعنی بافت نظامی و وضعیت‌های مخاصمه مسلحانه، متناسب و سازگار کرد.

